

بررسی جایگاه و ضرورت ارتقای علمی معلمان از طریق آموزش مداوم با تأمل در سند تحول بنیادین آموزش و

پرورش

علی دلقندی^۱

چکیده

آموزش و یادگیری مداوم برای انسان که دائم در حال تربیت خود می باشد و نیز برای هر صاحب شغل و حرفه ای از مهمترین و ضروری ترین لوازم به حساب می آید، به طریق اولی معلمان و مربیان هم از جهت خود به دلیل انسان بودن و هم از آن جهت که دست اندر کار آموزش و تربیت نسل آینده می باشند لازم است مدام در معرض آموزش های جدید و به روز نمودن خود باشند تا از این طریق به ارتقاء توانمندی و شایستگی عمومی و حرفه ای خود کمک نمایند، از آنجا که در نظام تعلیم و تربیت کشور ما، سند تحول بنیادین به عنوان نقشه راه و قانون اساسی تعلیم و تربیت محسوب می گردد، لذا در این مقاله به بررسی ضرورت توجه به آموزش مداوم معلمان در سند تحول پرداخته شده است و ضمن بررسی جایگاه، ضرورت، ظرفیتهای و فرصتهای آموزش و یادگیری مداوم در سه قسمت اصلی سند به بیان برخی نقایص و غفلتها و در نهایت ارائه برخی نظرات و پیشنهادات پرداخته ایم.

کلمات کلیدی: سند تحول، معلم و مربی، آموزش و یادگیری مداوم.

۱. مقدمه

ضرورتهای زندگی چند بُعدی انسان و از جمله از جهت شغل و حرفه اقتضا می کند که هر انسانی اگر بخواهد در مسیر حیات و از جمله در حوزه شغل خود بیش از پیش موفق باشد، لازم است هر روز بر دانش و اطلاعات خود در زمینه های مختلف فرهنگی، مذهبی، اجتماعی، اقتصادی و... بیفزاید تا از این طریق ضمن ارتقاء توانمندی های خود جهت استفاده از جهان پیرامونی، امکان گذر از پیچ و خمها و پیچیدگی های زندگی امروزی بهتر برایش فراهم شود. همچنین هر صاحب شغل و حرفه ای لازم است مدام خود را در معرض آموزش قرار داده و به تعبیر درست تر در مسیر تربیت خود مستمراً و پیوسته در حال یادگیری باشد و این بدون شک هیچ حد و مرز زمانی ندارد و البته مؤید این مطلب هم عقل است و هم شرع، آنجا که در روایات وارده و در حدیث مشهور پیامبر (ص) می فرماید: «اطلبوا العلم من المهد الی اللحد»، از سوی دیگر اصولاً چون انسان در مسیر حیات خود بایستی تربیت

۱. عضو هیأت علمی دانشگاه فرهنگیان سبزوار، ali.delghandy.1350@gmail.com، (نویسنده مسئول علی دلقندی 09155715986)

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

شود و تربیت نماید و بنابر تعریف یکی از ویژگی‌های تربیت همیشگی بودن (مادام العمر) و پیوسته بودن آن است، چنانکه در سند آمده است: «تربیت را باید عملی یکپارچه، تدریجی، هماهنگ، فراگیر و همیشگی (مادام العمر) و مشتمل بر فرایندهای زمینه ساز تحول اختیاری و آگاهانه آدمی دانست که به صورت امری واحد، با تکوین و تعالی پیوسته و یکپارچه تمام ابعاد فردی و اجتماعی وجود انسان به منزله یک کل سرو کار دارد» (سند تحول، ۱۳۹۰، ۱۴۶). با این توضیحات به نظر می‌رسد یک معلم (مربی) هم از این جهت که انسان است برای خود، و از آن مهم‌تر و به طریق اولی به واسطه شغل خود که یاد دادن و معلمی است، ضرورت دارد پیوسته، مداوم و مستمر و با یادگیری آخرین دانش‌ها، یافته‌ها و روش‌ها در رشته خود نسبت به ارتقا توانمندی شغلی اقدام نماید و البته در این زمینه نباید از مسئولیت سازمان‌های سیاست گزار و مشخصاً نهاد تعلیم و تربیت و برنامه‌ریز، غافل بود چرا که لازم است چنین سازمان‌هایی با آماده نمودن بسترها و زمینه‌ها به این امر اهتمام ورزند و با ارتقاء توانمندی و شایستگیهای شخصیتی و حرفه‌ای معلمان و مربیان، آنها را در وظیفه خطیرشان بیش از پیش آماده و مجهز نمایند.

مبانی نظری مقاله

همانطور که گفتیم یادگیری مداوم و مادام العمر^۲ از دو جهت برای هر انسان ضرورت دارد هم به صرف انسان بودن و مرتبی بودن و هم به لحاظ شغلی و مربی بودن، یک معلم به عنوان تعلیم دهنده و مربی به عنوان تربیت کننده انسان است و بر اساس یک مبنای مهم در تعلیم و تربیت اسلامی شاکله انسان بصورت تدریجی شکل می‌گیرد و بر اساس همین مبنا اصل تربیتی «مداومت و محافظت» تعریف شده است که طبق آن مداومت ناظر به کمیت (افزایش دانش، آگاهی، مهارت و روش شناسی جدید) است و محافظت ناظر به کیفیت در تربیت (باقری، ۱۳۹۳، ۱۲۶).

بر پایه‌ی همین ضرورت اجتناب ناپذیر و به عنوان یک امر مهم و اولویت دار، بحث آموزش مداوم و ارتقاء توانمندی معلمان و مربیان که به عنوان عنصر اصلی نظام تعلیم و تربیت کشور محسوب می‌شوند در اسناد و قوانین بالادستی و به ویژه در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مورد توجه و تأکید قرار گرفته است که ما در این مقاله ضمن بررسی و واکاوی این موضوع، فرصت‌ها و بسترهای ایجاد شده را مورد تأمل قرار می‌دهیم ضمن آن که معتقدیم می‌توان نظرات و پیشنهادات تکمیلی و اجرایی در این زمینه ارائه کرد و در مجموع پاسخگوی سوالات زیر خواهیم بود:

- (۱) نقش، اهمیت و ضرورت آموزش مداوم در زندگی انسان از دو جهت عمومی و تخصصی چیست؟
- (۲) در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چه فرصت‌ها و زمینه‌هایی برای ارتقای توانمندی معلمان و

² Life Long Learning

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

مربیان از طریق آموزش مداوم تدارک دیده شده است؟

۳) اجمالاً چه آسیب‌ها، نقائص و ایراداتی بر روند فعلی آموزش‌های مداوم معلمان وارد است؟

۴) چه نظرات و پیشنهادات تکمیلی در جهت ارتقای توانمندی معلمان می‌توان ارائه داد؟

۳. مرور پیشینه‌ها

با بررسی‌های بعمل آمده مشخص گردید که تاکنون و پس از تدوین سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، اگر چه در وجوه و ابعاد دیگر سند بحث و بررسی و تأملاتی صورت گرفته است ولی مشخصاً تحقیق و پژوهشی در خصوص موضوع این مقاله صورت نگرفته است.

۴. روش‌شناسی مطالعه

روش تحقیق در این مقاله، از نوع کیفی و بر اساس استنباط و تجزیه تحلیل اسناد فرادستی در حوزه‌ی تعلیم و تربیت کشور با تأکید بر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش می‌باشد و لذا با توجه به اهمیت و موضوع سند و جهت سیر منطقی و علمی کار ابتدا به صورت کلی به توضیح موارد زیر خواهیم پرداخت.

۱- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

۲- تعریف آموزش مداوم و یادگیری مداوم

۳- فلسفه و ضرورت آموزش و یادگیری معلمان

۱- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

از نظر بسیاری از متفکران و صاحب‌نظران و نوابغ، یکی از مهمترین و شاید مهمترین موضوع مربوط به هر انسان، بحث تعلیم و تربیت اوست و این اهمیت به قدریست که حتی قرآن کریم هدف از ارسال رسل و به ویژه نبی مکرم اسلام را تزکیه و تعلیم و تربیت انسانها می‌داند (سوره جمعه، ۲). و آن حضرت هدف اصلی بعثت خود را نیز تعلیم و تربیت بیان می‌دارد (إِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا) در همین راستا در نظام جمهوری اسلامی ایران نیز که با تکیه بر مبانی و آموزه‌های قرآنی و اسلام بر پا گردید یکی از مهم‌ترین مبانی و مباحثی که مورد توجه و اهتمام جدی قرار گرفت موضوع آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت بود، شاید یکی از نقص‌ها و نقد‌های اساسی وارد بر نظام تعلیم و تربیت پس از انقلاب نداشتن یک نقشه راه اساسی و راهبردی بود. در جهت رفع این نقص مهم و ترسیم یک چشم‌انداز و تدوین یک قانون اساسی برای نظام تعلیم و تربیت و به همت و تلاش جمع کثیری از نخبگان و صاحب‌نظران و پس از هزاران ساعت کار کارشناسی و عالمانه در نهایت این مهم محقق شد و مجموعه مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی آماده و در شهریور ۱۳۹۰ پس از طی مراحل لازم به تصویب نهایی شورای عالی انقلاب فرهنگی رسید تا بر اساس آن تمام فعالیتهای تربیتی در نظام جمهوری

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

اسلامی ایران صورت پذیرد، این مجموعه که در این مقاله به اختصار از آن به عنوان سند تحول نام برده خواهد شد دارای سه بخش اساسی و مهم به شرح ذیل می باشد:

الف) فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران: که مقصود از آن عبارت از مجموعه ای از گزاره های مدلل و مدون است که به تبیین چیستی و چرایی و چگونگی تربیت در جامعه اسلامی ایران به شکلی جامع، سازوار و به هم پیوسته و با تکیه بر مبانی اساسی معتبر و متناسب با نظام فکری و ارزشی مقبول در جمهوری اسلامی ایران می پردازد تا بتوان به مثابه چارچوب نظری کلان برای هدایت انواع تربیت و ساماندهی و فعالیتهای تربیتی جامعه اسلامی ایران در دوران معاصر نقش آفرین باشد (سند تحول، ۱۳۹۰، ۴۱).

ب) فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران: منظور از تربیت رسمی و عمومی در جامعه اسلامی ایران، بخشی از جریان تربیت است که به شکل سازمان دهی شده، قانونی، عادلانه، همگانی و الزامی در مدرسه با محوریت دولت اسلامی و مشارکت فعال دیگر ارکان تربیت (خانواده، رسانه و سازمانها و نهادهای غیر دولتی) صورت می پذیرد و با تاکید بر وجوه مشترک (انسانی، اسلامی، ایرانی) همراه با توجه به هویت اختصاصی متربیان (به ویژه هویت جنسی) در پی آن است تا آنان مرتبه ای از آمادگی را برای تحقق حیات طیبه در ابعاد گوناگون فردی، خانوادگی و اجتماعی به دست آورند که تحصیل آن مرتبه برای عموم افراد جامعه لازم یا شایسته باشد (سند تحول، ۱۳۹۰، ۲۳۶).

ج) رهنامه نظام تربیتی رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران: که مقصود از آن طرحواره ای مفهومی و نظام مند که لوازم و دلالتهای مبانی فلسفی تربیت رسمی و عمومی را با بهره مندی مناسب از یافته های علوم تربیتی در عرصه سیاست و عمل در نظام تربیت رسمی و عمومی مشخص می کند. و در نهایت اینکه آموزش و پرورش نیاز به یک نقشه راه و بالا دستی داشت تا با تغییر وزراء و سلیقه های سیاسی و اولویتهای اجرایی دچار تغییر بنیادین نشود.

۲- آموزش مداوم^۲ یا یادگیری مداوم:

هر چند به لحاظ ظاهری و یک نگاه و تفسیر عامیانه تفاوتی اساسی بین آموزش و یادگیری نمی توان در نظر گرفت و بویژه آنکه هر دو در نهایت یک عمل تربیتی و در راستای تربیت آموزش پذیر و یادگیرنده است اما به واسطه یک نگاه علمی و آکادمیک می توان از بابت منشاء این دو کلمه تفاوتی بین آن دو قائل شد به این صورت که منشاء آموزش مداوم یک فرد معمولاً اراده ای است خارج از آن فرد (سیستم، سازمان، مافوق، ...؛ در حالیکه منشاء یادگیری مداوم یک فرد از خواست درونی و تمایل خود فرد نشأت می گیرد هر چند شاید عوامل ایجاد خواست و تمایل و رغبت مختلف است و شاید قلبی یا اجباری باشد. اما در هر صورت تعاریف مختلفی از آموزش و

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

یادگیری مداوم ارائه شده است که ما از جهت آشنایی اجمالی خوانندگان محترم مقاله بدون تامل و تدقق در جامع و مانع بودن آن به تعریف «پیتر» اشاره می کنیم: «آموزش مداوم از آن دسته مفاهیمی است که تا عملاً به اجرا در نیاید قابل فهم نیست، این مفهوم در کشورهای مختلف به صورتهای متفاوت بکار رفته است از جمله آموزش مداوم، آموزش مکرر، آموزش اجتماعات محلی و ... و «ومبلز»^۴ نیز معتقد است که آموزش مداوم کلیه فرصتهای یادگیری است که پس از تحصیلات اجباری پیش می آید و از آن استفاده می شود، این یادگیری ممکن است تمام وقت، نیمه وقت، حرفه ای با غیر حرفه ای باشد.

در تدوین این مقاله و از جهت روشن تر شدن هدف بایستی دو نکته در ذیل نیز مدنظر خوانندگان عزیز قرار گیرد:

الف) هر چند مداومت در آموزش و یادگیری برای تمام انسانها در تمام لحظات زندگی مدنظر است، اما در این نوشتار مشخصاً به اهمیت و جایگاه و ضرورت آموزش مداوم معلمان و مربیان آن هم در بُعد حرفه ای و ارتقاء توانمندی شغلی پرداخته شده است؛ اگرچه تفکیک و تفریق ارتقاء شایستگیهای عمومی و حرفه ای امری مشکل به نظر می رسد.

ب) آموزش مداوم و یادگیری مادام العمر هر دو عبارت به جهاتی صحیح و قابل کاربرد و استفاده است اما در این مقاله منظور ما صرفاً آموزش مداوم و مستمر (آموزش ضمن خدمت) معلمان است که چنانچه در قبل متذکر شدیم و با توجه در نظر گرفتن تفاوت آموزش و یادگیری وظیفه سیاستگذاران و برنامه ریزان حوزه تعلیم و تربیت است.

۳- فلسفه و ضرورت آموزش و یادگیری مداوم معلمان:

در این خصوص از دو بُعد می توان به موضوع پرداخت:

بُعد نخست: همان جایگاه انسان بودن یک معلم است که بنابر توضیحات قبل و به دلایل متعدد یک انسان بایستی در تمام طول حیات خود در معرض تربیت (یادگیری و آموزش) قرار گیرد و اصولاً و منطقاً تربیت یک امر پیوسته و مستمر و مداوم است.

از بُعد دیگر نیز، به دلایل عقلی و به طریق اولی به عنوان یک معلم و مربی و از آنجا که جهان و پدیده های آن در حال حرکت و تغییر و نو شدن هستند و در همین راستا متریبان، علوم و یافته های علمی نیز جدید می شوند و چه بسا بسیاری از روشها منسوخ شده و مناسب حال و آینده نباشد و همچنین برخی از یافته ها و کشفیات علمی ابطال پذیر باشند لذا لازم و ضروریست که هر روز نسبت به نو شدن و به روز شدن دانش و اصلاح روشهای و حرفه خود اهتمام ورزد و به تعبیر دیگر مداد خود را مرتب برای بهتر نوشتن بتراشد که در غیر این صورت

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

میزان موفقیت وی در مسیر حرفه ای و شغلی تنزل پیدا کرده و تحت الشعاع قرار گیرد. این امر در روایات مختلف دینی مورد تاکید قرار گرفته است از جمله مولا علی (ع) می فرمایند: «لَا يُحَرِّزُ الْعِلْمَ إِلَّا مَنْ يُطِيلُ دَرَسَهُ» بر دانش و معرفت دست نیابد مگر کسی که در تحصیل خویش مداومت نماید و نیز در جای دیگر (گفتار ۲۴۰) در خصوص نو شدن و متفاوت شدن متربیان می فرماید: «لَا تَقْسِرُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَى آدَابِكُمْ، فَإِنَّهُمْ مَخْلُوقُونَ لِزَمَانٍ غَيْرِ زَمَانِكُمْ»: یعنی فرزندان خود را بر آداب خودتان وادار نکنید، زیرا آنها برای زمانی غیر از زمان شما خلق شده اند.

آموزش مداوم و سند تحول:

با توجه به موضوع این نوشتار، و از جهت پیمایش یک روند منطقی و علمی، ابتدا به بررسی جایگاه، ضرورت، اهمیت و فرصتهای در نظر گرفته شده آموزش مداوم در هر کدام از سه موضوع اصلی سند تحول می پردازیم

الف) آموزش و یادگیری مداوم در فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران: در این بخش از سند و با توجه به ترتیب مطالب آن ضمن بررسی محورهای اساسی به تبیین اهمیت و جایگاه آموزش و یادگیری مداوم می پردازیم که البته در این قسمت منظور از تربیت پیوسته و مداوم همان آموزش و یادگیری مداوم است.

مبانی اساسی تربیت در این سند پنج بُعد هستی شناختی، انسان شناختی، معرفت شناختی، ارزش شناختی و دین شناختی مطرح شده است. در بُعد هستی شناختی ضمن بیان ویژگی برای جهان هستی در ویژگی ۱۰-۱-۱ چنین آمده است: «در عالم ماده و همه موجودات وابسته به آن وجود تدریجی و در زمان دارند و همواره در حال شدن و دگرگونی و حرکت مداومند» (سند تحول، ۱۳۹۰، ۵۶).

در بُعد انسان شناختی با بیان ۲۲ ویژگی برای انسان و طبیعت انسانی و در برخی از بندها این نکته ها بیان شده است:

۴-۲-۱؛ انسان بر حسب فطرت و آفرینش، جویای همه مراتب کمال (تا حد بی نهایت) است (سند تحول، ۱۳۹۰، ۵۹).

۱۳-۲-۱؛ انسان همواره در حال شدن، حرکت و دگرگونی است (سند تحول، ۱۳۹۰، ۶۸).

۱۴-۲-۱؛ انسان همواره در «موقعیت» است و می تواند آن را درک کند و تغییر دهد (سند تحول، ۱۳۹۰، ۶۸).

۱۷-۲-۱؛ آدمی در تکوین و تحول هویت ناتمام و پویایی خود نقش اساسی دارد معرفت، باور، میل، اراده، عمل مداوم و در نتیجه کسب صفات و توانمندی ها و مهارتها عناصر اصلی تکوین و تحول هویت انسان اند (سند تحول، ۱۳۹۰، ۷۲).

۲۰-۲-۱؛ آدمی برای نقش آفرینی در روند تکوین و تحول هویت خویش به دلیل وجود تهدیدهای بیرونی و درونی نیازمند استعانت از خدای متعال و بهره مندی از راهنمایی ها و مساعدت انسانهای رشد یافته است (سند

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

تحول، ۱۳۹۰، ۷۵).

در بررسی شرح و توضیحات مبانی اساسی تربیت در ابعاد (پنج گانه) و از روح حاکم بر این نوشتار و به استناد برخی بندهای فوق‌الشاره چنین می‌توان برداشت کرد که جهان و انسان مداوم در حال تغییر و شدن هستند و به ویژه این تغییر و تمایل و نیاز به تکامل و ضرورت استفاده از انسانهای کامل و رشد یافته در مسیر این تکوین که جزء فطرت انسانها شمرده شده است خود دلیل کافی است بر این که در مبانی سند به انسان به عنوان موجودی که فطرتاً می‌خواهد و نیازمند است و اقتضا می‌کند و ... نگرینسته شده است و تحقق چنین نگرشهایی جز با مداومت و استمرار و در طول حیات انسان فراهم نمی‌گردد.

همچنین در این بخش و در قسمت بیان چرایی تربیت ضمن بیان ویژگیهای متعدد آن، تربیت را عملی جامع، یکپارچه، تدریجی، هماهنگ، فراگیر و همیشگی (مادام‌العمر)، برای انسان می‌داند (سند تحول، ۱۳۹۰، ۱۴۶) که با توجه به وجود دو لفظ تدریجی و همیشگی و مادام‌العمر این نتیجه حاصل می‌شود که برای تربیت هیچ حد و مرز زمانی قائل نشده‌اند و از سوی دیگر چون تربیت عملی دو سویه است که یک سوی آن مربی و سوی دیگر آن متربی است، هرچند نگاه غالب به سمتی می‌رود که این متربی است دائماً و مادام‌العمر بایستی تحت تربیت باشد در حالی که با تامل و تدبیر می‌توان گفت هر متربی حتماً یک مربی هم دارد که او خود نیز باید مدام در حال تربیت (آموزش و یادگیری) باشد چرا که:

کی تواند که شود هستی بخش

ذات نیافته از هستی بخش

در بخش چرایی تربیت نیز و در بیان هدف کلی تربیت، آورده است: «تکوین و تعالی پیوسته هویت متربیان به صورتی یک پارچه بر اساس نظام معیار اسلامی و در راستای شکل‌گیری جامعه صالح و پیشرفت مداوم آن بر همین اساس» (سند تحول، ۱۳۹۰، ۱۵۳)، درج عبارت‌های پیوسته و مداوم و نیز استفاده از لفظ تکوین بر وزن تفعلیل که به استناد لغت‌شناسی عرب به تدریجی بودن عمل هست شدن (کامل شدن) انسان اشاره دارد خود دلیل بر مداومت و استمرار در تربیت است و باز به دلیل ذکر شده قبلی که تربیت یک عمل دو سویه و دارای متربی و مربی است و اگر این پیوستگی و مداومت برای یک سوی فرایند تربیت است به طریق اولی بایستی برای دیگر سو (مربی) نیز باشد. در جمع‌بندی بحث مذکور باید گفت که در سند فوق به طور کلی و ضمنی نگاهی به متربی (انسان) شده است که از آن می‌توان ضرورت مستمر و مداوم بودن تربیت را چه برای مربی و چه برای متربی استنباط کرد.

ب) جایگاه و اهمیت آموزش و یادگیری مداوم در فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران:

سند تربیت رسمی و عمومی در در جمهوری اسلامی ایران دارای چهار محور اساسی به شرح زیر می‌باشد:

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

۱- مبانی اساسی تربیت رسمی و عمومی شامل: (۱-۱) مبانی سیاسی؛ (۱-۲) حقوقی؛ (۱-۳) روان شناختی؛ (۱-۴) جامع شناختی.

۲- تبیین چیستی تربیت رسمی و عمومی شامل (۱-۲) تعریف تربیت رسمی و عمومی (۲-۲) بیان ویژگیهای آن
۳- تبیین چرایی تربیت رسمی و عمومی شامل: (۱-۳) اهمیت و ضرورت؛ (۲-۳) نتیجه و هدف کلی؛ (۳-۳) تربیت رسمی و عمومی.

۴- تبیین چگونگی تربیت رسمی و عمومی شامل: (۱-۴) اصول کلی تربیت رسمی و عمومی؛ (۲-۴) الگوی نظری ساختهای تربیت؛ (۳-۴) ارکان تربیت رسمی و عمومی.

با بررسی صورت گرفته در این سند مشخص می گردد که در مجموع سند فلسفه تربیت رسمی و عمومی در حوزه به شان جایگاه و منزلت یکی از مهمترین ارکان تربیت یعنی معلم یا مربی اهتمام لازم را نداشته، بلکه غفلت نسبتاً بزرگی هم صورت گرفته است و بالتبع برای یکی از ضروریات و ملزومات این حرفه یا شغل یعنی ارتقاء توانمندی و مهارت نیز چنین ادعایی صدق می کند و از این بابت نقد جدی بر این سند وارد تنها در یک مورد در این سند در محور چهارم یعنی چگونگی تربیت و در قسمت اصول، بند ۶-۱-۴ با عنوان خرد ورزی در یکی از مصادیق این بند چنین آمده است: توسعه و ارتقای توانمندی های فکری و عقلانی مربیان (کارگزاران) تربیت رسمی و عمومی (سند تحول، ۱۳۹۰، ۲۷۷).

نقد و نظر

یکی از موارد مهمی که با بررسی و تامل در سند فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران بدست می آید این است که متأسفانه در این سند نه تنها اهتمام جدی به جایگاه و شان معلم و مربی نشده است بلکه به جرأت می توان گفت غفلت بزرگی نسبت به این امر صورت پذیرفته است و پیرو آن وقتی به اصل و جایگاه و شأن و مقتضیات شغل و حرفه معلمی اشاره و توجهی نشده باشد از ملزومات و مقدمات و ضروریات این حرفه نیز غفلت شده است که یکی از ضروریات آن توجه به ارتقاء، به روز شدن و تقویت توانمندیهای معلمان می باشد، نه تدبیری، نه توجهی و ... انتظار منطقی از تهیه و تدوین کنندگان و تصویب کنندگان سند آن است که همانطور که توجه لازم و مکرر و البته قابل ستایش به ارکان تعلیم و تربیت از جمله خانواده، مدرسه، رسانه، سمینارها و ... و جایگاه و نقش موثر آنها در تربیت نموده اند توجه لازم را به رکن رکین و بی بدیل تربیت یعنی معلم نیز می دادند چرا که در همین سند از تربیت بعنوان یک تعامل دو سویه که یک سوی آن به عنوان اثرپذیر و سوی دیگر آن مربی بعنوان اثر گذار است یاد شده است در بخش مبانی سیاسی هیچ تکلیفی برای سیاست گذاران، در مبانی حقوقی هیچ حقی برای معلمان، و در مبانی روان شناختی هیچ پیشنهادی برای ارتقای منزلت اجتماعی معلم و مربی نشده است و بالتبع از این بابت متأسفانه باید گفت توجه به ارتقاء توانمندی و آموزش مداوم پیش کش.

در این سند سطور و صفحات مطول و مکرر و البته قابل تقدیری به جایگاه مدرسه صالح و شرایط آن اختصاص

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

داده شده است و غافل از این که مگر این مدرسه جزء با حضور مربی و مربی موضوعیت پیدا می کند؟ و بالاخره در این سند اگر جایی هم به معلم و مربی اشاره شده است بیشتر به تکالیف و وظایف او پرداخته شده نه به مقتضیات و ملزومات شغلی و اجتماعی معلم و این غفلی است بزرگ!!!

رهنامه نظام تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران

مهمترین فلسفه تدوین رهنامه مشخص نمودن لوازم و دلالت‌های فلسفی دو سند قبلی در عرصه عمل می باشد رهنامه (دکترین) در حقیقت نقشه اجرایی و عملیاتی دو سند قبلی می باشد. در بخشی از رهنامه مولفه اصلی نظام تربیت رسمی و عمومی طراحی شده است که این مولفه ها در حقیقت اجزایی است برای کمک به تحقق رسالت و اهداف آن سند، و لذا در همین رابطه باید گفت مهمترین مولفه ها عبارتند از: **شورای عالی تربیت،**

شورای عالی تربیت رسمی و عمومی و وزارت تربیت رسمی و عمومی، سازمانهای استانی و مناطق.

در تدوین وظایف مربوط به این مولفه ها، در دو مولفه بصورت کلی و غیر مستقیم اشاره به تنظیم برنامه ها و جهت دهی روش ها جهت امکان استفاده بیشتر از ظرفیت بالفعل و بالقوه و عوامل موثر در تربیت اشاره شده است و از آن جا که قطعاً یکی از مهمترین عوامل موثر بر تربیت مربی و معلم است بدون شک ارتقای شایستگی و توانمندی شخصیتی و حرفه ای او را نیز به سختی و در لفافه از این شرح وظایف می توان استنباط نمود (سند تحول، ۱۳۹۰، ۳۵۵).

نکته مهم و در خور اذعان آن است که باز در این جا از توجه مستقیم به نقش شأن، جایگاه و منزلت مربی و معلم غفلت شده است. و اما در تدوین شرح وظایف وزارت تربیت رسمی و عمومی و در زیر مجموعه **استانی آن** به صراحت بر لزوم توجه به افزایش توانمندی و آموزش مداوم ظرفیتهای سازمانی و استانی اشاره شده است. در بند ۲ و ۴ این شرح وظایف آمده است:

➤ **افزایش مداوم ظرفیتهای سازمانی در سطوح مختلف برای ایجاد فرصتهای تربیتی مطلوب و**

متنوع، متناسب با نیازها و تحولات در سطح ملی و بین المللی.

➤ **برنامه ریزی در زمینه جذب، نگهداشت، بکار گیری و رشد مداوم ظرفیتهای وجودی منابع**

انسانی نظام تربیت رسمی و عمومی و (سند تحول، ۱۳۹۰، ۳۵۵).

البته در ادامه تدوین این رهنامه و در بیان وظایف پیشنهادی انجمن های علمی و حرفه ای مدارس نیز بعنوان اولین وظیفه پیشنهادی آمده است: «مشارکت در تهیه و اجرای برنامه ها در راستای ارتقای صلاحیتهای حرفه ای مربیان، درک و اصلاح موقعیت یکایک مربیان در دستیابی به مراتب حیات طیبه» و در نقد این مطلب باید گفت که اولاً و با گذشت چند سال از تدوین و تصویب سند چنین انجمن هایی تشکیل نشده و یا به ندرت در برخی مدارس و آموزشگاهها تشکیل شده است چه رسد به اینکه به انجام چنین وظایفی بپردازد و

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

ثانیاً ضمانت اجرایی برای انجام چنین وظیفه ای برای چنین تشکل مردم نهادی بیان نشده است. همچنین در سند رهنامه و در قسمت شرح وظایف دانشگاهها و مراکز تربیت مربی و ارتقاء مستمر منابع انسانی در دو بند اشاره خوبی به بحث منابع انسانی اعم از معلمان و مربیان، ... شده است که عبارتند از:

❖ ایجاد و تجهیز مراکزی به منظور به روز نگهداشتن منابع انسانی در سطح استانها و مناطق و ایجاد فرصتهایی برای بحث و تبادل نظر در خصوص یافته های معلمان، مدیران و سایر عوامل سهیم و ... (سند تحول، ۱۳۹۰، ۳۶۴).

❖ کمک به رشد حرفه ای منابع انسانی نظام تربیت رسمی و عمومی به منظور ارتقاء مداوم ظرفیت وجودی اساتید دانشگاهها و مراکز تربیت معلم و ایجاد یکپارچگی میان فعالیتهای نظام تربیت رسمی.

توجه جدی در بخش زیر نظام ها

اما یکی از مهمترین محورهای عملیاتی و اجرایی سند رهنامه، مربوط به تدوین و طراحی زیر نظامهای نظام تربیت رسمی و عمومی می باشند، در حقیقت زیر نظام های اصلی تربیت رسمی و عمومی و بخش های اساسی این نظام در جهت پشتیبانی از جریان تربیت، انجام رسالت نظام و کمک به تحقق اهداف و کارکرد های آن هستند:

این زیر نظامها در شش محور اصلی تدوین شده اند که بدون شک شرط اصلی و اساسی توفیق سند تحول و در حقیقت ایجاد تحول در نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران و در نهایت تحول در کشور، توجه به هماهنگی و تناسب در پیشرفت این زیرنظامها می باشد این شش محور اصلی عبارتند از:

- ۱) زیر نظام راهبردی و مدیریت تربیتی
- ۲) زیر نظام برنامه درسی
- ۳) زیر نظام تربیت معلم و تامین منابع انسانی
- ۴) زیر نظام تامین و تخصیص منابع مالی
- ۵) زیر نظام تامین فضای تجهیزات و فناوری
- ۶) زیر نظام پژوهش و ارزشیابی

برای زیر نظام سوم (تربیت معلم و تامین منابع انسانی) پنج مأموریت مهم جذب، آماده سازی، حفظ، ارتقاء و ارزشیابی معلمان و سایر نیروهای انسانی نهاد تربیت رسمی و عمومی در نظر گرفته شده است که بدون شک یکی از مأموریتهای مهم آن بحث ارتقاء نیروهای انسانی (معلم و ...) می باشد، در جهت تاکید بیشتر بر این امر سه بند از پنج بند شرح وظیفه زیر نظام مذکور به بحث ارتقاء نیروهای انسانی پرداخته است که البته ناگفته

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

پیداست که قطعاً یکی از ابزارها و شیوه های مهم ارتقاء مستمر، آموزش مداوم می باشد و همانطور که در این شرح وظایف آمده است هم باید در بُعد عمومی (معرفتی و رفتاری) مربیان باشد و هم در بُعد حرفه ای و تخصصی آنان.

- برنامه ریزی به منظور رشد و ساماندهی و تعالی مراتب هستی شناختی و ارتقاء شایستگی های اعتقادی، اخلاقی و حرفه ای و تخصصی و ایجاد و یکپارچگی در نقش اجتماعی و هستی شناختی مربیان از طریق تغییر در معرفت، میل، اراده عمل و تکرار عمل تا سطح تکوین صفات و هویت حرفه ای آنان.
 - اسقرار ساز و کارهای لازم برای رشد شایستگی ها باید در جهت تقویت هویت مشترک و شایستگی های ویژه در جهت هویت حرفه ای مربیان (دانش تخصصی و دانش و مهارت تربیتی) مربیان از طریق تدارک فرصتهای متنوعی که در آن امکان انتخاب، اولویت بندی و بکار گیری آموخته ها در عرصه عمل متناسب با استعدادها و توانمندی های فردی و نوع مسئولیتی حرفه ای فراهم گردد.
 - سیاست گذاری، پشتیبانی و نظارت و ارزشیابی از کلیه فعالیتهایی که برای جذب، آماده سازی، حفظ و ارتقاء منابع انسانی از سوی نظام تربیت رسمی و عمومی صورت می گردد (سند تحول، ۱۳۹۰، ۳۸۶).
- همچنین، در تشریح جزئیات مأموریت حفظ و ارتقاء در زیر نظام تربیت نیروی انسانی بر نکات زیر تاکید شده است:

- ۱) آموزش ضمن خدمت نظام مند با هدف بهبود مستمر شایستگی های عمومی و حرفه ای مربیان به عنوان بخش جدا ناپذیر از فرایند ارتقاء شغلی مربیان و ...
- ۲) تنظیم برنامه و شرایط کاری مربیان به گونه ای که امکان رشد و ارتقاء مستمر شایستگی ها را برای انجام بهتر وظایف مربوط فراهم نمایند
- ۳) برنامه ریزی کوتاه و بلندمدت برای رشد منابع انسانی به نحوی که امکان دستیابی مربیان به منابع اطلاعاتی و یادگیری مستمر را فراهم آورد ... و احساس خودکارآمدی آنان را افزایش دهد.
- ۴) تاکید بر اشتغال تمام وقت مربیان در مدرسه و استفاده آنان از فرصتهای متنوعی که برای ارتقاء آن فراهم می شود و البته ظاهراً شرط باقی ماندن در سیستم می باشد.
- ۵) انجام آزمایشهای پزشکی مجانی در بدو خدمت برای کلیه مربیان و برخورداری از حمایت سازمانهای قانونی در ادامه خدمت.

چنانکه ملاحظه می شود در این قسمت از رهنامه توجه و اهتمام بیشتری به امر ارتقاء و توانمندی های معلمان و مربیان شده است البته این امر در مسیر اجراء و عملیاتی شدن متأسفانه با مشکلات، چالشهای عدیده ای روبرو می باشد.

جمع بندی و نتیجه گیری

از بررسی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در هر سه قسمت چنین استنباط می شود که هدف گریه‌های جالب بویژه از نظر راهبردی (رسیدن به مراتب حیات طیبه) مدنظر قرار گرفته است و در این مسیر در مجموع نقشه راه خوبی ترسیم شده است که تلاش‌های تدوین کنندگان و تصویب کنندگان و تصویب کنندگان قابل تقدیر و در خور تشویق می باشد اما از آنجا که در هر صورت هر کار انسانی هر چند از نظر مبنا و ایده و نظر بدون عیب و نقص باشد ولی به دلیل شرایط خود انسان حداقل از بُعد اجرایی می تواند در معرض نقد و نظر قرار گیرد.

سند تحول آموزش و پرورش نیز هر چند محصول ماهها و شاید سالها تلاش، تحقیق، مطالعه و همفکری بسیاری از اساتید و دلسوزان حوزه تعلیم و تربیت کشور می باشد، ولی به هر جهت از این امر مستثنی نیست و به نظر می رسد در موارد زیر مطالب آن قابل تامل مجدد و اصلاح می باشد:

۱) در مجموع در این سند و به ویژه در سند اول در خصوص نقش، رسالت، منزلت یکی از ارکان مهم تربیت یعنی مربی غفلت صورت گرفته است و بالتبع از لوازم و مقتضیات آن از جمله به نیاز به ارتقاء شایستگی های عمومی و حرفه ای غفلت شده است.

۲) در مواردی نه چندان زیاد هم که به لفظ و عنوان مربی و معلم اشاره شده است بیشترین توجه به بحث وظایف، ماموریت معلم از یک سو و انتظارات و مطالبات دیگر ارکان (متربی، خانواده، سیستم و ...) از وی پرداخته شده است.

۳) بحث ارتقاء شایستگی ها و توانمندیهای معلمان و مربیان به ویژه در مطالب دو سند اول بسیار کم رنگ، در لفافه و در حد بی رنگ طرح شده است.

۴) در تدوین زیر نظامها به نظر می رسد در مرحله عمل تاکنون تناقض هایی نسبت به دیگر مشاغل و حِرَف دولتی تبعیضهای شدیدی مشاهده می گردد. برای مثال در مواردی بر اهمیت ارتقاء آموزش و یادگیری مربیان و معلمان و ایجاد فرصتهایی برای این امر تاکید شده است و از سوی دیگر بر تمام وقت بودن حضور معلم در مدرسه و ... نیز تاکید شده است. همچنین در حالیکه بسیاری از شاغلین حِرَف دیگر بویژه در بخش دولتی برای ارتقاء توانمندی و تخصصی خود از مزایای ماموریت، برگزاری رایگان دوره و دیگر ابزارهای تشویقی برخوردارند، معلمان و مربیان از یکسو باید با کمبود شدید ناشی از دریافت‌های مالی بویژه در مقایسه با دیگر ادارات دست و پنجه نرم می نمایند و از سوی دیگر با توجه به تراکم کاری در مدرسه و خارج از آن حتی برای بسیاری از برنامه های منجر به ارتقاء خود هزینه هایی را پرداخت نمایند.

۵) یکی از آفتهای دیگری که باعث کاهش کیفیت آموزشهای ضمن خدمت یا مداوم معلمان می گردد رشد روند برگزاری دوره ای مجازی می باشد. ظاهراً ما و برنامه ریزان و سیاست گزاران از این نکته مهم غافلیم که

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

فضای مجازی واقعاً مجازی است نه حقیقی و در بسیاری موارد نمی تواند تاثیرات تربیتی لازم و مناسب را نسبت به برگزاری دوره ها، کارگاه ها و نشستهای فضای حقیقی و واقعی داشته باشد.

۶) به نظر می رسد در تمام قسمتهای سه گانه سند و به ویژه در سند رهنامه لازم است ضمانتهای اجرایی برای برنامه ها و سیاست ها و راهکارهای پیشنهادی نیز ایجاد گردد.

۷) با توجه به جایگاه و اهمیت امر خطیر معلمی و مربیگری و نقش ارتقاء توانمندی حرفه ای و عمومی در افزایش کارآیی لازم است ضمن توجه به دوره های ضمن خدمت کوتاه که عمدتاً در ۶۰-۲۰ ساعت برگزار می گردد ترتیبی اتخاذ گردد تا معلمان و مربیان بتوانند مثلاً هر پنج سال و حداقل یک ماه از تعطیلات تابستانی را در ظرفیتهای ایجاد شده توسط دانشگاه فرهنگیان و ... به افزایش و ارتقاء توانمندیهای خود و به روزرسانی معلومات و دانش تخصصی بپردازند. چنین اقداماتی می تواند ضمن ایجاد نشاط روحی، معنوی، تنوع محیطی و ... باعث آشنایی دست اندرکاران تربیت مربی و معلم با مسائل، مشکلات خط مقدم نظام تعلیم و تربیت گردد و اساتید این مراکز را در وظیفه خطیر خود ماهرتر و واقع نگرتر نماید.

۸) متأسفانه به دلایل مختلف و از جمله تنگنای مالی و اعتباری، غفلت مجریان و برنامه ریزان و ... تدابیر و فرصتهای در نظر گرفته شده حال و روز خوشی ندارد و رغبت و انگیزه معلمان و مربیان نیز به دلایل مختلف کاهش چشمگیری پیدا کرده است.

۷. منابع و مآخذ

- ق
- رآن مجید.
- اب
- ن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۲۰: ۲۶۷
- ب
- اقری نوع پرست، خسرو (۱۳۹۳). *نگاهی دوباره به تربیت اسلامی*، جلد ۱، انتشارات مدرسه.
- جاروس، پیتر؛ ترجمه غلامعلی سرمد، آموزش بزرگسالان و آموزش مداوم، سمت، ۱۳۸۷
- ق
- انون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش (۱۳۶۶). *قانون مصوب شورای اسلامی*.
- و
- زارت آموزش و پرورش (۱۳۹۰). *مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و*

هشتمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران

فلسفه آموزش و یادگیری مداوم

دانشگاه شهید چمران اهواز

۴ و ۵ اسفند ۱۳۹۵

عمومی جمهوری اسلامی ایران. وزارت آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران.